

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-191-6-33>

Olga Khodakivska

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Corresponding Member of NAAS,
Deputy Director on Scientific and Project Work,
Head of the Department of Land Relations and Nature Management
National Scientific Centre «Institute of Agrarian Economics»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3421-8361>*

Oleksandr Shpykuliak

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Corresponding Member of NAAS,
Academic Secretary, Head of the Department of Entrepreneurship,
Cooperation and Agro-industrial Integration
National Scientific Centre «Institute of Agrarian Economics»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5257-5517>*

Mykola Pugachov

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Academician of NAAS,
Deputy Director on Scientific Work
National Scientific Centre «Institute of Agrarian Economics»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7507-5870>*

PECULIARITIES OF THE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE ECONOMY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF THE CROWN CRISIS: ANALYTICAL ASSESSMENT OF THE CURRENT STATE

Summary

Theoretical and methodical bases of estimation of modern tendencies and features of development of agrarian sector of economy of Ukraine in the conditions of corona crisis taking into account national specificity of economic and market exchange are substantiated. The macroeconomic trends of changes in the efficiency of the agricultural sector due to quarantine restrictions to curb the spread of the pandemic COVID – 19. Identified: trends in productivity in the industry with the definition of causal links between factors and conditions of market exchange and artificial institutional constraints; the structural dynamics of investment attractiveness of agricultural business is characterized; features of the structural dynamics of the composition, activity of enterprises, the involvement of labor in the production and economic process, changes in wages and the formation of financial and economic performance of management; coordination of economic and infrastructural

conditions of business activity in connection with the change of sales channels. Aspects of the research vision of the prospects of development of the agrarian sector of the economy of Ukraine on the way of ensuring its stability and gaining the dynamics of recovery are outlined.

Вступ

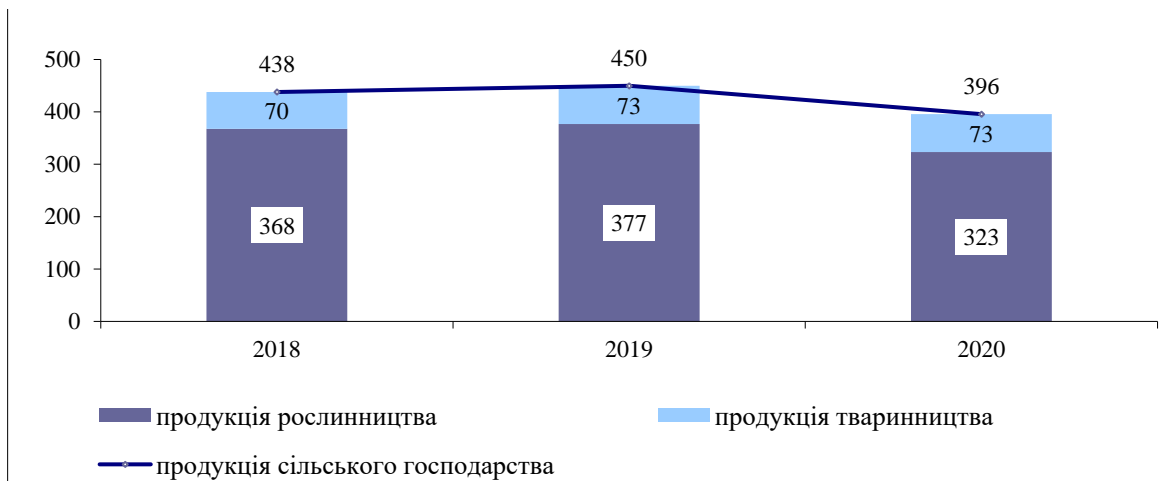
Стрімкий різнобічний вплив пандемії COVID-19 на економіку України, зокрема на аграрний сектор, зумовлений чинником глобального обміну. У такому аспекті розкриття проблеми слід зазначити, що завдяки науково-технічному прогресу підвищилася мобільність людини як головного суб'єкта обміну, і це впливає не лише на посилення економічних взаємозв'язків та глобального поділу праці, а й на динаміку розповсюдження хвороб, а звідси й визначає економічну результативність господарювання, впливає на доходи підприємців та найманих робітників, добробут населення тощо [1, с. 41]. Сьогодні через пандемію, яка спричинила коронакризу, значно змінилися інституційні умови, у яких реалізуються трансакції формування добробуту націй, а також окремої людини. У постановочному аспекті зауважимо, що аграрний сектор, у нинішньому його стані, підпорядкований класичним законам ринку, проте умови функціонування виробництва, розподілу, обміну, споживання, а головне – забезпечення зайнятості населення й доходності праці, інституційно видозмінилися через дію карантинних обмежувальних заходів. Про актуальність і важливість заданого контексту проблем аграрного сектору економіки свідчать практика національного господарювання, а також дослідження науковців [2–11]. Утім, реалізація потенціалу галузі в умовах впливу карантинних заходів щодо стримування пандемії COVID-19 є дещо відмінною від тієї, яка була б за стандартного (класичного) господарювання, адже нині впливає чинник обмеження контактів між людьми.

Розвиток аграрного (агропродовольчого) сектору економіки в умовах впливу карантинних заходів, пов'язаних із поширенням пандемії COVID-19, визначає відмінні від традиційно існуючих інституційні умови господарювання – це головний критерій оцінок умов, середовища, ефектів і перспективи. Поява додаткових ризиків, що виникають через зміну поведінки стейкхолдерів, зокрема людини як основного суб'єкта реалізації трансакцій у системі «виробництво – розподіл – обмін – споживання», унормовує необхідність установаження штучних інституційних обмежень. Тому механізми задоволення потреб членів суспільства відрізняються, адже формуються з поправкою на необхідність урахування мотивації збереження життя і здоров'я людини. Загалом же змінюються інституційні практики регулювання, підтримки господарських систем, зокрема за участі держави. Зазначене характеризує регуляторні мотивації держави і можливості суб'єктів господарювання у формуванні дорожньої карти розвитку аграрної галузі.

Розділ 1. Стан аграрного виробництва

Господарський функціонал розвитку аграрного виробництва в Україні характеризується неоднозначною результативністю, яка в період 2019–2021 рр. змінюється хвилеподібно. Галузь має обсяг ВВП стабільно на рівні 10%, що, з одного боку, є позитивним, а з іншого – має деструктивні ефекти. Така структура створених у національній економіці вартостей зумовлена сировинним характером розвитку сільського господарства й переважанням рослинницького напрямку над іншими, зокрема тваринницьким (рослинництво займає близько 70% вартості валової продукції).

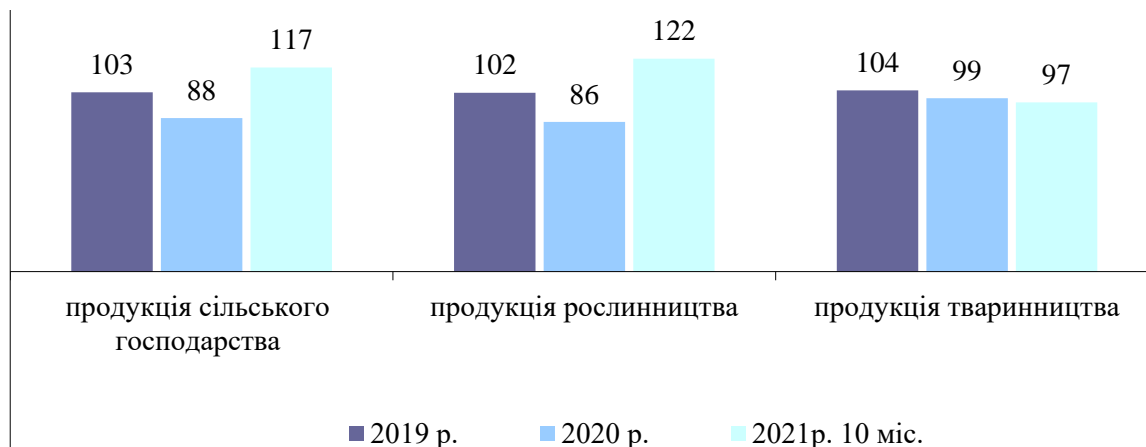
Репрезентативним показником для аналізу макроекономічних тенденцій розвитку агропродовольчого сектору у період дії карантинних заходів, особливо за підсумками 2020 р., є показник динаміки (табл. 1) і структури валової продукції сільського господарства. Він характеризує продуктивність праці за вартістю у сільському господарстві, рослинництві й тваринництві. Як бачимо, тут має місце незначне зниження даних показників.

Рис. 1. Продукція сільського господарства України (у постійних цінах 2016 р., млрд грн)

Джерело: дані Державної служби статистики України [12]

З огляду на це, очевидним є стабільний характер позиціонування результативності аграрної галузі як такої, що не зазнала кардинального падіння продуктивності у зв'язку з карантинними обмеженнями. На зниження обсягів продукції за підсумками 2020 р. порівняно з 2019 р. значно сильніше вплинув природно-кліматичний чинник, аніж безпосередньо карантинні заходи. Індекси виробництва продукції сільського господарства у 2020 р. порівняно з попереднім роком дещо знизилися (рис. 2), але в 2021 р. вони помітно зросли.

Рис. 2. Індеси продукції сільського господарства (підприємства) (до попереднього року, %)

Джерело: дані Державної служби статистики України [12]

Підвищення продуктивності забезпечує мотивацію інвесторів вкладати кошти в агробізнес (рис. 2). Аналізуючи інвестиційну привабливість агропродовольчого сектору в період карантинних обмежень, відзначимо, що обсяг інвестицій зазнав суттєвих змін і в 2020 р. по економіці у цілому становив лише 70–72% порівняно з аналогічним періодом попереднього року. Стосовно галузі сільського, лісового та рибного господарства просідання інвестицій тут виявилось ще більш разючим, яке в 2020 р. становило лише 61–64% до попереднього року (табл. 1).

Таблиця 1

Капітальні інвестиції, млрд грн

Рік	Січень-березень	Січень-червень	Січень-вересень	Січень-грудень
Усього				
2019	108	234	379	584
2020	76,9	163,8	268,0	419,8
2021	78,2	191,1	х	х
у т.ч. сільське, лісове та рибне господарство				
	Січень-березень	Січень-червень	Січень-вересень	Січень-грудень
2019	11,0	23,6	38,5	55,3
2020	7,1	14,5	25,0	36,4
2021	8,8	19,4	х	х
частка сільського, лісового та рибного господарства, %				
2019	10,1	10,1	10,2	9,5
2020	9,2	8,9	9,3	8,7
2021	11,2	10,2	х	х

Джерело: дані Державної служби статистики України [12]

У 2021 р. відновити попередній рівень капітальних інвестицій так і не вдалося. Хоча бачимо тенденції, які свідчать про перерозподіл у структурі

інвестицій на користь сільського, лісового та рибного господарства. Сформована система агрогосподарювання як незамінний продуцент одержання сільськогосподарської продукції – сировини і продовольства демонструє природно логічну інвестиційну привабливість. Поряд із цим для України характерні ексклюзивні ресурсні спроможності сільськогосподарської галузі кардинально впливати не лише на національну, а й на глобальну продовольчу безпеку.

З огляду на це, слід зазначити, що аграрний сектор економіки України завдяки високому природному потенціалу продуктивності, а також через сприятливу кон'юнктуру ринку, зокрема глобального, демонструє макроекономічне зростання, забезпечуючи макроекономічну стабільність економіки України, що, своєю чергою, посилює мотивації до розвитку аграрної підприємницької діяльності.

Розділ 2. Тенденції розвитку та соціально-економічна ефективність підприємницької діяльності

Ковідний період функціонування аграрного сектору економіки позначився на розвитку підприємницької діяльності, а саме на активності підприємницької діяльності та ефективності агропідприємств. Об'єктивно відповідно до динаміки статистичних оцінок кількості (складу) господарських формувань відзначається зменшення їх кількості у 2020 р. порівняно з 2019 р., тоді як у 2019 р. до 2018 р. мало місце поступове збільшення їх чисельності (табл. 2).

Таблиця 2

Кількість активних підприємств у галузі сільського, лісового та рибного господарства України*

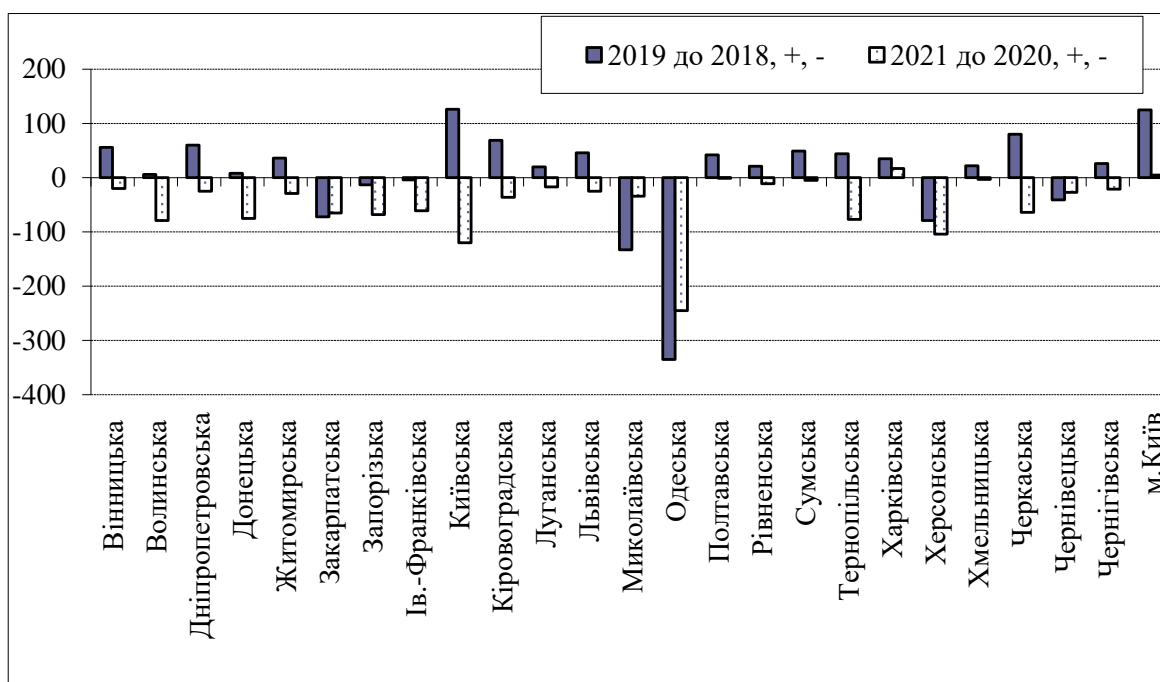
Україна	2018	2019	2020	2019 до 2018, +, -	2020 до 2019, +, -
	51343	51537	50347	194	-1190

*станом на 1 листопада

Джерело: дані Державної служби статистики України [12]

Кількість активних підприємств, які представлені у галузі сільського, лісового та рибного господарства, змінюється, головним чином, залежно від результативності господарювання, реалізації мотивацій підприємців до різного роду реструктуризації та трансформації. Карантинні обмеження щодо запобігання поширенню COVID-19 в останні два роки стали одним із чинників зміни чисельності діючих підприємств. Зазначена причина де в чому опосередковує формування мотивації до дій, які пов'язані зі створенням/ліквідацією підприємства тощо. З огляду на це, слід зазначити, що значною мірою, крім обмежувальних карантинних заходів, на зміни в кількості активних підприємств вплинули також і ринкові, господарські й соціально-економічні транзакції. Переважно констатуємо перерозподіл

власності і капіталу в результаті такого роду їх транзакцій, як злиття-поглинання, проте актуально виділяємо факт того, що зі зміною інституційних умов господарської і, головним чином, ринкової діяльності за наслідком обмеження доступу до каналів збуту продуктів кількість підприємств зменшилася. Показово те, що, наприклад, станом на 1 листопада 2021 р. тенденції зменшення кількості підприємств актуалізувалися по всіх регіонах (рис. 3).

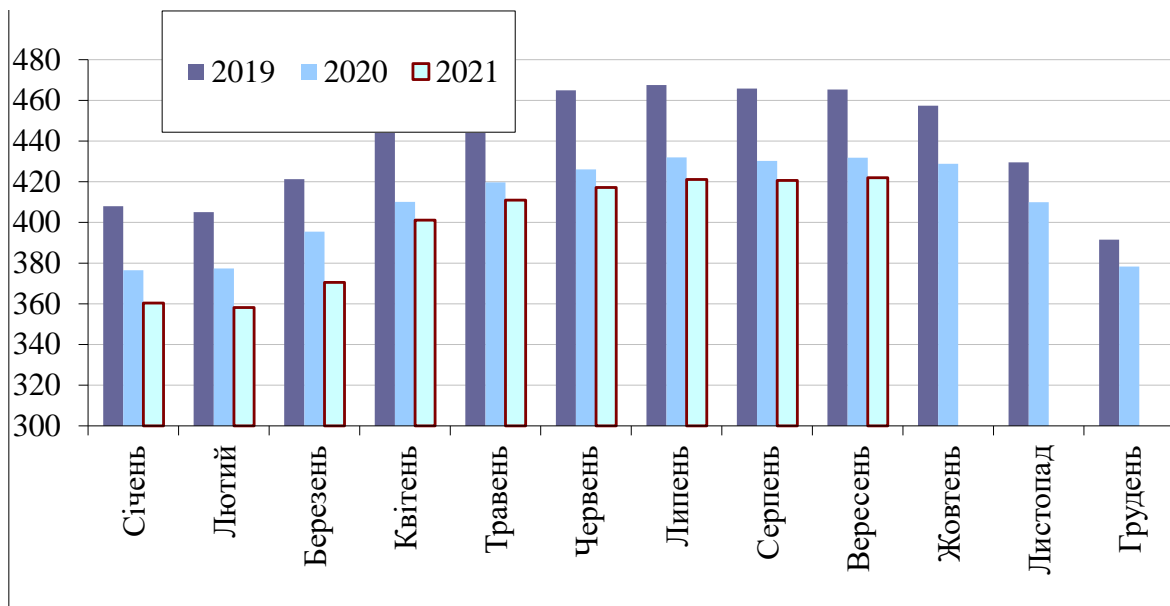
Рис. 3. Зміна кількості активних підприємств за регіонами

Джерело: дані Державної служби статистики України [12]

Найбільш важливим аспектом розвитку аграрного підприємництва в період 2019–2020 рр. виявилася зайнятість, обсяги залучення персоналу до роботи. Відповідно, має місце коливання кількості штатних працівників (табл. 3, рис. 4).

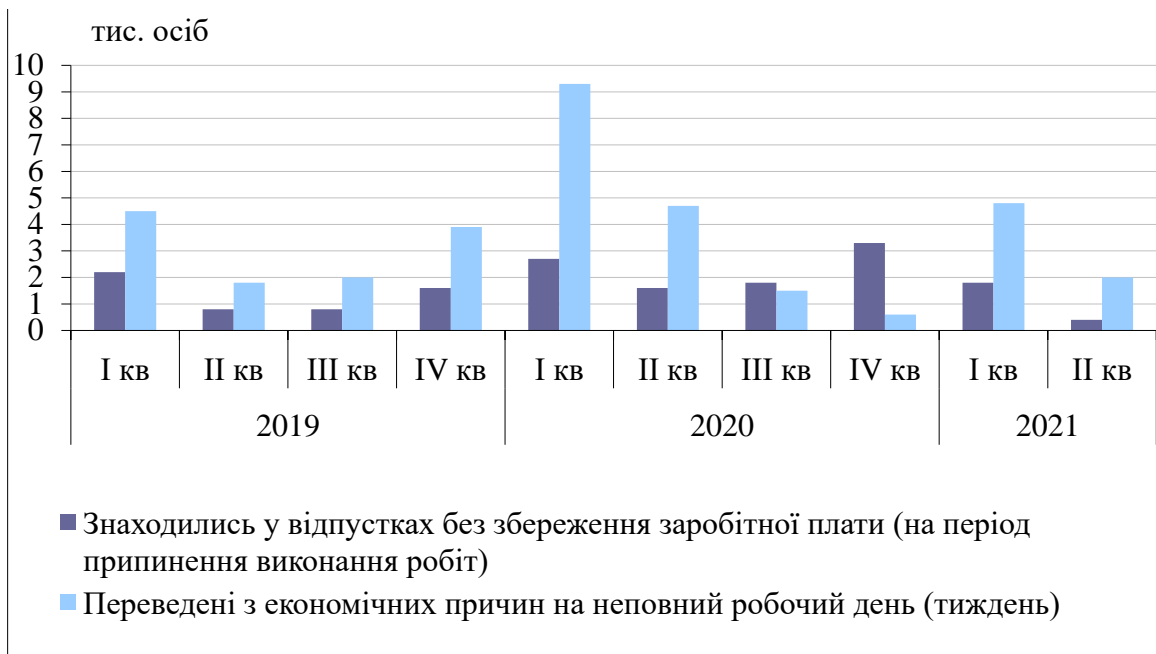
Окрім карантинних заходів, для сільськогосподарської зайнятості важливими чинниками є особливості функціонування галузі (сезонність) та структура національного сільського господарства, у якому переважає рослинницька спеціалізація виробництва. Оскільки виробництво носить сезонний характер, обсяг залучення робочої сили у виробничо-господарську систему сільськогосподарських підприємств прив'язаний до технологічного періоду виробництва, який, зокрема у рослинництві, припадає на місяці, у які пандемія пішла на спад та і роботи під відкритим небом у полі є безпечними на відміну від, наприклад, тваринницьких комплексів, де існує ймовірність великого скупчення людей. Загальна ж кількість працівників, які перебували в умовах вимушеної неповної

зайнятості, головним чином, залежала від чинника сезонності виробництва і на другому місці – від карантинних обмежень (рис. 5).

Рис. 4. Динаміка змін чисельності працівників галузі сільського, лісового та рибного господарства, тис осіб

Джерело: дані Державної служби статистики України [12]

Рис. 5. Кількість працівників, які перебували в умовах вимушеної неповної зайнятості, тис осіб

Джерело: дані Державної служби статистики України [12]

Логічними до тенденцій розвитку економіки галузі та ефективності сільськогосподарської діяльності є зміни у рівні заробітної плати (табл. 3, рис. 6).

Протягом 2020–2021 рр. (рис. 6) середньомісячна заробітна плата з розрахунку на одного працівника кардинально не змінилася і становила у середньому близько 10 тис грн.

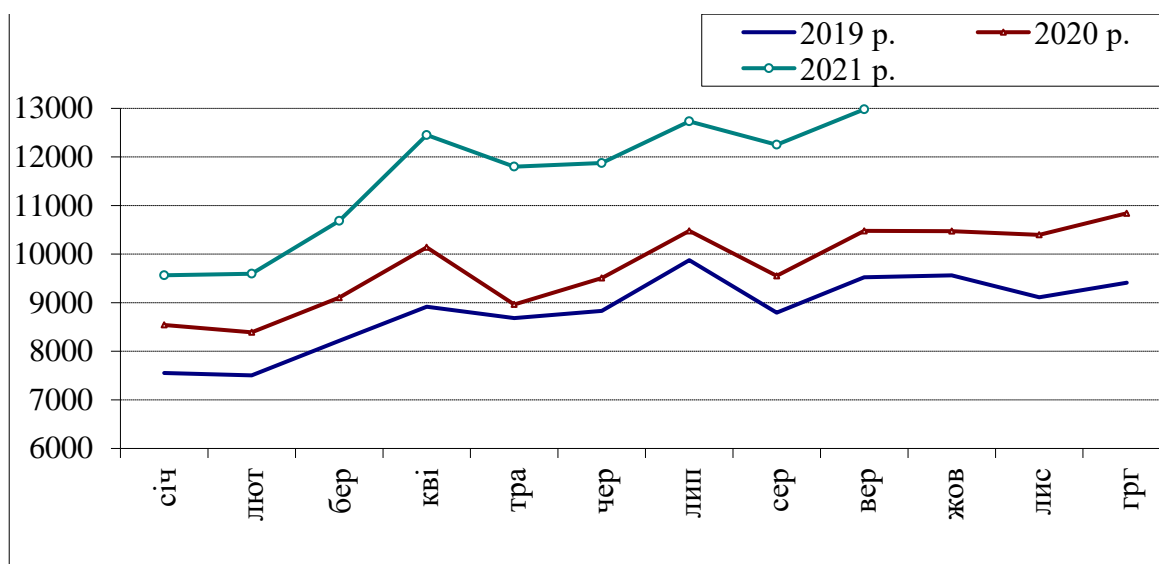
Важливим критерієм, який дає змогу оцінити рівень ефективності виробництва, є рентабельність. Аналіз рівня рентабельності виробництва продукції сільського господарства засвідчив, що вона за переважною більшістю її видів змінилася у бік зростання (табл. 4). Цьому значною мірою сприяло збільшення цін на сільськогосподарську продукцію і сировину на світових ринках, що не могло не відобразитися і на внутрішній ціновій політиці.

Таблиця 3

Середня заробітна плата (у розрахунку на одного штатного працівника) за місяць, грн

Рік	Січень	Лютий	Березень	Квітень	Травень	Червень	Липень	Серпень	Вересень	Жовтень	Листопад	Грудень
2019	7555	7504	8217	8917	8683	8831	9875	8796	9524	9564	9111	9412
2020	8542	8390	9105	10140	8965	9508	10478	9552	10479	10473	10397	10841
2021	9565	9596	10685	12451	11801	11875	12733	12253	12980			

Джерело: дані Державної служби статистики України [12]

Рис. 6. Зміни рівня середньомісячної заробітної плати працівників, грн/місяць

Джерело: дані Державної служби статистики України [12]

**Рівень рентабельності виробництва
продукції сільського господарства, %**

	2016	2017	2018	2019	2020
Культури зернові та зернобобові	37,8	25,0	24,7	11,8	20,0
Соняшник	61,9	41,3	32,5	23,5	39,4
Соя	52,0	28,8	21,0	13,3	30,2
Ріпак	44,9	43,6	31,1	9,4	17,2
Буряки цукрові	24,6	12,4	-11,4	-15,4	-13,5
Культури овочеві	15,3	9,9	13,3	2,8	8,0
Картопля	0,6	10,0	6,8	15,4	11,0
Культури плодові та ягідні	25,0	35,4	6,4	6,2	19,0
Виноград	71,4	51,6	22,6	-7,2	-16,2
Молоко	18,6	26,9	16,1	20,6	20,4
Велика рогата худоба на м'ясо	-23,2	3,4	-17,7	-27,1	-24,2
Свині на м'ясо	-4,1	3,5	6,9	4,7	2,6
Яйця птиці свійської	0,5	-9,0	5,4	-23,5	-19,2

Джерело: дані Державної служби статистики України [12]

Особливо відчутні економічні результати за рівнем ефективності виявилися у рослинництві: рентабельним були всі культури, крім буряків цукрових і винограду. Уважаємо, що підприємства через автономізацію витрат або їх відкладення через невизначеність певним чином забезпечити оптимальну собівартість виробництва, а сприятливі кон'юнктурні умови, зокрема щодо експорту, посприяли підвищенню дохідності виробництва.

Розділ 3. Кон'юнктурно-інфраструктурні умови господарювання

Економічний потенціал і ефективність господарювання в аграрному секторі реалізуються на ринку, що за будь-яких умов передбачає відносини зі збалансування інтересів виробників, споживачів та держави. Сільськогосподарські підприємства, постачаючи на ринок продукцію, позиціонують її як товар для продажу у статусі реалізації цілі з отримання доходу, вступають у ринкові соціально-економічні відносини зі споживачем. Саме на цей аспект функціонування кон'юнктури ринку сільськогосподарського товару певним чином вплинули карантинні заходи зі стримування пандемії COVID-19, які були найбільш актуально формалізовані у 2020 р.

Указаний період обтяжувати заходи, які в сукупності з поведінкою учасників ринкового обміну, зокрема виробників, споживачів, за наявної ринкової інфраструктури відчутно вплинули на зміну обсягів реалізації продукції (табл. 5).

**Індекси фізичного обсягу продукції сільського господарства
та цін на неї у сільськогосподарських підприємствах України,
2019–2021 рр. (до попереднього року, %)**

Роки	продукція сільського господарства – всього	У тому числі		продукція сільського господарства – всього	У тому числі	
		продукція рослинництва	продукція тваринництва		продукція рослинництва	продукція тваринництва
	Індекси фізичного обсягу			Індекси цін		
2019	114,1	116,9	101,2	92,4	91,2	96,8
2020	88,4	85,7	102,7	119,2	122,9	103,0
2021 10 міс	88,5	86,5	99,0	143,6	146,8	122,1

Джерело: дані Державної служби статистики України [12]

Порівняно до попереднього року у 2020 році: індекс фізичного обсягу продукції, реалізованої підприємствами, становив: за продукцією сільського господарства – 88,4%, у т. ч. продукцією рослинництва – 85,4%, продукцією тваринництва – 102,7%; індекс фізичного обсягу продукції реалізованої господарствами населення: за продукцією сільського господарства – 81,4%, за продукцією рослинництва – 77,9%, за продукцією тваринництва – 88,8% (див. табл. 5).

Відповідно, по всіх основних секторах господарювання (підприємницький і індивідуальний), окрім галузі тваринництва, у підприємницькому секторі відбулося скорочення обсягів реалізованої сільськогосподарської продукції. Це пов'язуємо з невизначеністю, яка мала місце щодо розвитку епідеміологічної ситуації, а також порушенням функціонування каналів збуту продукції. Особливо відчутним був вплив обмежувальних заходів на індивідуальний сектор господарювання, малий та мікросільськогосподарський бізнес, для якого основним каналом збуту продукції є сільськогосподарські ринки і стихійні точки продажу продукції. Обмеження доступу до традиційних каналів реалізації сільськогосподарської продукції та продовольства стало негативним ефектом за результатами впливу карантинних заходів. Слід також зауважити про актуальність припущення того, що великі торговельні мережі, зокрема супермаркети, які працювали і під час локдауну, зорієнтовані на реалізацію значного обсягу імпортного продовольства. Цей факт також вплинув на ефект присутності продукції сільського господарства на внутрішньому ринку. Відзначаємо, що в оцінюваний період (2020 р.) і наступні періоди спостерігаємо суттєве зростання частки імпортного продовольства, зокрема продукції тваринництва.

Окрім того, значною є переорієнтація вітчизняних товарів із доданою вартістю, наприклад соняшникова олія – на зовнішні, більш доходні ринки. Загалом зазначені тенденції відносимо на дію такого чинника, як реструктуризація каналів збуту продукції через формування мотивації виробників і споживачів для досягнення ними задоволення базових ефектів присутності на ринку. Це означає пошук ефективних функціонуючих каналів збуту продукції і певне їх «притримання», що характерно для виробника; орієнтування господарств населення на актуалізацію курсу щодо самозабезпечення продовольством. Як показала практика, у частині формування кон'юнктури ринку 2020 р. виявився для аграрного сектору важко прогнозованим. У плані реалізації мотивацій усіх учасників обміну деструктивні з посилення ризиків для споживачів і підприємців значно вплинули, зокрема, на динаміку ціноутворення, що демонструє відповідний спектр щодо цінової ситуації на ринках сільськогосподарської продукції та продовольства.

Загалом у 2020 р. індекси цін на продукцію значно зросли проти 2019 р. Карантинні обмежувальні заходи стали причиною цілої низки непередбачуваностей у формуванні пропозиції сільськогосподарської продукції, постачанні її на ринок, формуванні запасів та цін на неї. Тому зростання цін посилювалося зі зростанням попиту; побоюваннями споживачів щодо перспектив набуття ними можливості купівлі продовольства; раптовим зникненням окремих імпортованих продовольчих товарів; «притриманням» продуктів до «кращих часів» тощо. Показовими у цьому відношенні є поквартальні зміни індексу цін реалізації продукції сільськогосподарськими підприємствами (табл. 6).

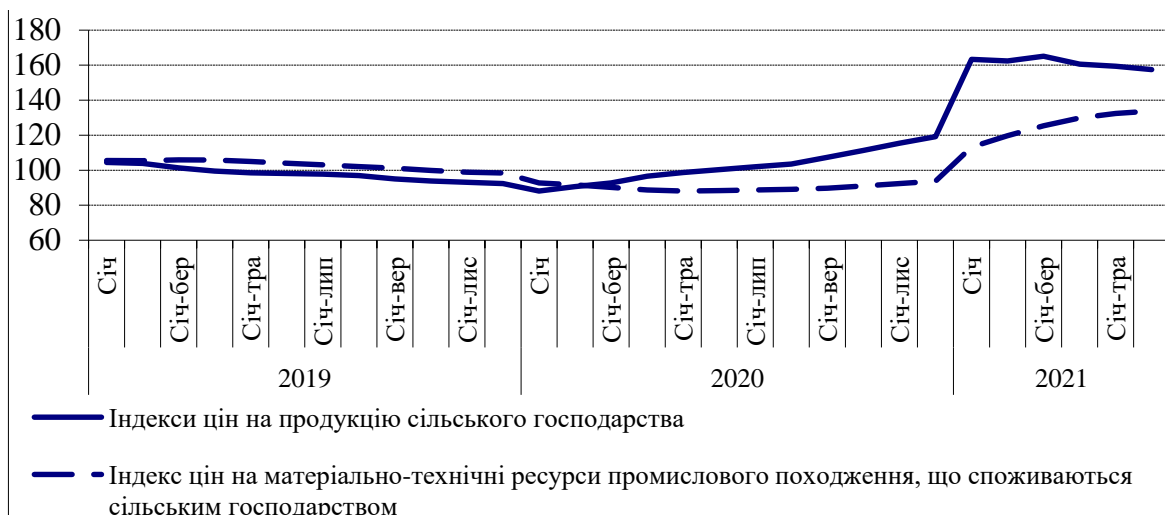
На основі проведених досліджень встановлено майже повсюдне зростання цін реалізації як до попереднього кварталу, так і до відповідного кварталу минулого року. У даному аналітичному випадку актуальними є припущення про максимальну переорієнтацію пріоритетів виробників на експортні канали реалізації, а також наявність короткотермінового ажіотажного попиту на внутрішньому ринку з метою формування запасів сировини тощо. Найбільш динамічним у 2020–2021 рр. виявилось зростання індексів цін до відповідного кварталу попереднього року, що слід пов'язувати із сезонністю. Аналогічно дана динаміка і представлення відповідних причинно-наслідкових зв'язків підтверджені розрахунками індексу цін у 2019–2021 рр. до попереднього місяця і до відповідного місяця минулого року.

Загалом карантинні обмеження – не головний чинник витратоутворення, вони лише опосередковано вплинули на реалізацію трансакцій обміну ресурсами, що використовуються в організації бізнесу. Показовим щодо оцінок відповідного впливу є співвідношення між цінами на продукцію сільського господарства та цінами на матеріально-технічні ресурси промислового походження, що споживаються сільським господарством у 2019–2021 рр. (рис. 7).

**Індекси цін реалізації продукції сільського господарства
сільськогосподарськими підприємствами у 2019–2021 рр.
(до попереднього кварталу, відповідного кварталу минулого року, %)**

Рік	Квартал	До попереднього кварталу			До відповідного кварталу минулого року		
		продукція сільського господарства – всього	у тому числі		продукція сільського господарства – всього	у тому числі	
			продукція рослинництва	продукція тваринництва		продукція рослинництва	продукція тваринництва
2019	I кв.	103,3	105,4	93,9	101,3	102,2	97,1
	II кв.	96,8	97,8	91,8	94,5	94,3	95,6
	III кв.	90,9	88,2	104,8	91,2	89,4	100,4
	IV кв.	96,6	94,9	104,5	87,9	86,3	94,4
2020	I кв.	109,7	113,0	94,8	92,7	92,4	95,1
	II кв.	113,6	115,5	101,9	109,1	109,7	105,4
	III кв.	98,4	98,0	100,9	117,8	120,8	102,1
	IV кв.	119,2	120,4	112,3	146,3	154,0	109,4
2021	I кв.	124,3	127,4	106,4	165,1	173,8	123,0
	II кв.	102,7	103,3	98,0	149,4	154,7	118,9
	III кв.	90,0	87,6	106,0	137,2	139,4	124,4

Джерело: дані Державної служби статистики України [12]

**Рис. 7. Співвідношення між цінами
на продукцію сільського господарства та цінами
на матеріально-технічні ресурси промислового походження,
що споживаються сільським господарством, у 2019–2021 рр.
(до відповідного періоду минулого року, %)**

Джерело: дані Державної служби статистики України [12]

У структурних оцінках слід звернути увагу на канали руху продукції, зокрема на те, що в 2020 р. спостерігалася певна реструктуризація каналів її реалізації (табл. 7), що, зокрема, є результатом впливу карантинних обмежень.

Таблиця 7

**Рух продукції сільського господарства
за видами (підприємства) по Україні**

	Продано переробним підприємствам		Перероблено на власних потужностях та переданої для перероблення на давальницьких засадах		Реалізовано на ринках		внутрішнє використання та втрати		інша реалізація	
	2018	2020	2018	2020	2018	2020	2018	2020	2018	2020
Зернові	13,9	12,8	5,9	5,6	20,5	22	8,5	7,7	51,3	52,4
пшениця	13,5	12,9	5,6	4,5	19,2	21	11	10,8	50,7	50,4
кукурудза	14,5	12,7	5,5	6,0	21,4	23	4,9	4,2	53,7	54,7
ячмінь	11,5	9,5	6,9	7,1	19	19	15,4	12,8	47,1	51,8
інші зернові	15,2	23,0	9,9	9,1	24,4	15	13,8	17,5	36,6	35,6
Боби сої	16,5	13,1	5,7	9,2	24,4	26	9,3	6,1	44	45,8
Ріпак	18,7	14,9	0,2	0,8	26,5	30	1,5	1,8	53,2	52,0
Соняшник	19,2	16,7	3,8	2,9	21,4	22	2	1,7	53,4	56,3
Ц/б	26,5	35,7	51,8	52,3	6,6	5	0,5	0,8	14,6	6,3
Картопля	16	12,5	2,7	3,0	36,1	25	19,3	18,0	25,9	42,1
Овочі	32,9	24,5	3,6	4,0	7,9	6	9,6	4,0	46	62,0
Плоди, ягоди, виноград	54,3	27,4	10,1	24,6	15,6	20	0,8	0,6	19,3	27,2
Тварини сільського господарських живі	21,2	22,2	51,3	62,4	17,5	5	0,7	0,1	9,3	9,9
ВРХ	66,2	67,7	3,4	2,7	12,3	10	0,8	0,0	17,4	19,2
свині	57,5	57,5	4,9	7,5	21,2	11	0,9	0,0	15,5	23,5
птиці	6,2	5,1	76,2	89,1	9,3	1	0,7	0,0	7,6	4,4
Молоко	77,9	79,0	1,2	0,7	5,6	6	6,2	5,8	9,1	8,7
Яйця	0,4	0,2	1,9	0,1	60,7	74	7,3	7,8	29,7	17,6

Джерело: дані Державної служби статистики України [12]

Висновки

Позиціонуючи оцінки розвитку аграрного сектору економіки України в умовах пандемії COVID-19 з аналізом впливу обмежувальних карантинних заходів для її стримування, потрібно виділити національні особливості аграрної структури і сільського розвитку, які кардинально відрізняються від світових. Обмежений або більшою мірою незначний вплив обмежувальних карантинних заходів боротьби з пандемією на розвиток аграрного сектору національної економіки безпосередньо пов'язаний зі структурою галузі та господарською спеціалізацією підприємств. Головним чином, важливий той факт, що галузь є вузько-спеціалізованою, яка зорієнтована на виробництво невеликої кількості максимально експортоорієнтованих, високомаржинальних культур і носить сировинний характер. Тобто якщо говорити про ефективність такої моделі господарювання, то завдяки високому стабільному попиту на експортні культури, а також на продукти їх переробки (соняшникова олія) виробники отримали достатньо значні доходи.

Проте в довгостроковій перспективі (за наслідком ситуації щодо набуття аграрним виробництвом короткострокового ефекту в плані отриманого високого прибутку) може проявитися негативний наслідок у загальному деструктиві відносно гарантування доступності продовольства для пересічних громадян України. Загалом, незважаючи на зростаючу динаміку доходів аграрного сектору у перспективі зі зменшенням матеріального добробуту населення, можуть виникати непередбачувані соціально-економічні ситуації, пов'язані з доступом до продовольства. Тобто відносно наявної системи виробництва сільсько-господарської продукції в актуальній моделі спеціалізації економічний ефект прийнятний, проте з позиції продовольчої безпеки це може викликати низку непередбачуваних проблем.

Роблячи висновок щодо впливу карантинних обмежень на ефективність і розвиток аграрного сектору економіки України, неодмінно слід урахувати національні особливості аграрної структури, про які зазначалося: визначальна експортна орієнтація виробництва за його структурою та спеціалізацією; значне представлення особистого підприємницького сектору, який націлений на задоволення системи самозабезпечення українських сімей сільськогосподарською продукцією та продовольством; інституційна невизначеність щодо спроможності держави системно підтримувати виробників за форс-мажорних обставин, а також споживачів – за умов зниження доступності продовольства.

Уважаємо, що основні проблеми, які виникають у результаті карантинних обмежень і торкаються аграрного сектору, пов'язані з порушенням каналів збуту сільськогосподарської продукції та продовольства для малих товаровиробників. Зокрема, для малих фермерів, які представлені у сегменті нішевих продуктів, тимчасово було закрито доступ до ринків, що вплинуло як на їх доходи, так і на подальші

перспективи функціонування. Наприклад, збанкрутували деякі равликові ферми, виробники ранньої городини тощо. Тобто у структурі агропродовольчого ринку виявилися абсолютно незахищені сегменти господарювання, у яких переважно представлені неформалізовані суб'єкти. Порушення ланцюгів обміну сільськогосподарськими товарами з боку цієї категорії виробників максимально деструктивно вплинуло як на їхній економічний стан, так і на доступність продовольства. Із цих причин на ринку в Україні, зокрема у 2020 та 2021 рр., спостерігаємо засилля імпорту в секторі м'ясо-молочної продукції, овочів, фруктів. Імпортна продукція швидко займає актуальні ринкові ніші, розширюючись на перспективу. До того ж іноземна продукція надходить від виробників, які краще реагують на нестабільну кон'юнктуру ринку, адже на відміну від вітчизняних підприємців отримують як пряму, так і опосередковану фінансову підтримку з боку держави.

Неоднозначний вплив на ефективність господарювання здійснило формування матеріальної основи розвитку виробництва. Це також один із довгострокових чинників, який на разі не проявився, але в майбутньому може негативно вплинути на структуру виробництва в аграрному секторі, а головне – на вартість сільськогосподарської продукції та агропродовольства.

Найбільш негативним виявився вплив карантинних обмежень на виробництво трудомістких видів сільськогосподарської продукції і продовольства, особливо в секторах зі значною часткою ручної праці. Часткове тимчасове розірвання виробничо-збутових ланцюжків у секторі малих форм господарювання з обмеженням їх доступу до організованого ринку стало проблемою для досягнення ефективності господарств, які значно покладаються на ручну працю членів сім'ї. За оцінками тенденцій економіки господарств, у період карантинних обмежень найбільший деструктивний вплив на її розвиток мають порушення у системі логістики.

Видимі неспроможності і дисфункціонали набули прояву у системі доступу виробників до каналів збуту продукції, а споживачів – до деяких торговельних мереж. Проте, що важливо знову ж таки відзначити, «рятівним кругом» для українського споживача став фактор забезпечення, який завдяки характерній для українського суспільства інституційній пам'яті набув статусу неформального інституту ринку. Завдяки неформальному перерозподілу продовольства між родичами, членами сімей, які живуть у селі, і містянами на базовому рівні продовольча безпека завжди гарантована. У цьому контексті необхідно довести тезу про наявність такого запобіжника, як інститут самозабезпечення продовольством, який характерний для нашої країни у статусі національних традицій ексклюзивного способу виживання населення у складних соціально-економічних умовах.

Список використаних джерел:

1. Норберг Ю. Прогрес. Десять причин з нетерпінням чекати на майбутнє / пер. з англ. Н. Мельник. Харків ; Київ, 2019. 188 с.
2. Україна після коронакризи – шлях одужання : наукова доповідь / Я.А. Жаліло (кер. авт. кол.), Я.Б. Базиліук, С.В. Ковалівська, О.О. Коломієць та ін. Київ : НІСД, 2020. 304 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-11/ukraina-pislya-koronakrizi_sait.pdf.
3. Реальний сектор економіки України в умовах системних викликів : аналітична доповідь / О.В. Собкевич, А.В. Шевченко, В.М. Русан та ін. Київ : НІСД, 2021. 83 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-05/block_realsektor_sait-1.pdf.
4. Вплив COVID-19 та карантинних обмежень на економіку України : кабінетне дослідження / Громадська організація «Центр прикладних досліджень», Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні. Київ, 2020. 56 с.
5. Ходаківська О.В., Шпикуляк О.Г., Патица Н.І. Чинники впливу поширення пандемії COVID-19 та карантинних заходів на аграрний сектор України. *Формування сучасного економічного простору: реалії та перспективи на майбутнє* : матер. Міжнародн. наук.-практ. конф., м. Дніпро, 19 грудня 2020 р. Дніпро : НО «Перспектива», 2020. С. 41–45.
6. Економічний вплив пандемії COVID-19 на Україну : аналітичне дослідження / Д. Заха, В. Мовчан, В. Кравчук, Р. Кірхнер та ін. Berlin Economics. 2020. 21 с. URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/GET_UKR_PS_01_2020_ua.pdf.
7. Вплив COVID-19 на аграрний сектор та продовольчу безпеку держави / О.В. Ходаківська, М.І. Пугачов, Н.І. Патица, О.Г. Шпикуляк та ін. *Економіка АПК*. 2020. № 12. С. 6–21.
8. Вплив COVID-19 на економіку і суспільство – постпандемічний розвиток : консенсус-прогноз / Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. 2020. № 52. 41 с. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=63a21de0-ad56-4954bb931ec3d335802e&title=VipuskvplyvCovid-19-NaEkonomikuIUsupilstvoPostpandemichniiRozvitok-Konsensusprognoz-lipen2020>.
9. Терещенко Ю. COVID-19: Вплив на харчову промисловість та агробізнес. *KPMG*. 2020. 8 квітня. URL: <https://home.kpmg/ua/uk/home/media/press-releases/2020/04/vplyv-na-kharchovu-promyslovist.html>.
10. Розвиток аграрного сектору економіки України в умовах впливу пандемії COVID-19 / О.Г. Шпикуляк, О.В. Ходаківська, М.І. Пугачов, О.Ю. Грищенко. *Економіка АПК*. 2021. № 6. С. 26–41.
11. Гарантування продовольчої безпеки в умовах поширення COVID-19 / О.Г. Шпикуляк, О.В. Ходаківська, М.І. Пугачов, О.Ю. Грищенко. *Економіка АПК*. 2021. № 7. С. 16–27.
12. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua>.

References:

1. Norberh Yu. Prohres. (2019) Desiat prychyn z neterpinniam chekaty na maibutnie [Ten reasons to look forward to the future]; per. z anhl. N. Melnyk. Kharkiv; Kyiv, 188 p.
2. Ukraina pislia koronakryzy – shliakh oduzhannia : nauk. dop. [Ukraine after the corona crisis is a way of recovery]: Ia.A. Zhalilo (ker. avt. kol.), Ya.B. Bazyliuk, S.V. Kovalivska, O.O. Kolomiets ta in.; Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. Kyiv : NISD, 2020. 304 p. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-11/ukraina-pislya-koronakrizi_sait.pdf.
3. Realnyi sektor ekonomiky Ukrainy v umovakh systemnykh vyklykiv : analit. dop. [The real sector of Ukraine's economy in the face of systemic challenges: an analyst. ext]:

Sobkevych O.V., Shevchenko A.V., Rusan V.M. et al. Kyiv: NISD, 2021. 83 p. Available at: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-05/block_realsektor_sait-1.pdf.

4. Vplyv COVID-19 ta karantynnykh obmezhen na ekonomiku Ukrainy: kabinetne doslidzhennia [Impact of COVID-19 and quarantine restrictions on the economy of Ukraine: a case study]. Hromadska orhanizatsiia «Tsentry prykladnykh doslidzhen», Predstavnytstvo Fondu Konrada Adenauera v Ukraini. Lypen 2020. 56 p.

5. Khodakivska O.V., Shpykuliak O.H., Patyka N.I. (2020) Chynnyky vplyvu poshyrennia pandemii COVID-19 ta karantynnykh zakhodiv na ahraryni sektor Ukrainy [Factors influencing the spread of the COVID-19 pandemic and quarantine measures on the agricultural sector of Ukraine]. *Formuvannia suchasnoho ekonomichnoho prostoru: realii ta perspektyvy na maibutnie: mater. Mizhnarodn. nauk.-prakt. konf.* (m. Dnipro, 19 hrudnia 2020 r.). Dnipro: NO «Perspektyva», 172 p. P. 41–45.

6. Ekonomichniy vplyv pandemii Covid-19 na Ukrainu: analitychne doslidzhennia [Economic impact of the Covid-19 pandemic on Ukraine: an analytical study]. Zakha D., Movchan V., Kravchuk V., Kirchner R., Polushkin H. Berlin Economics. 2020. 21 p. URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/GET_UKR_PS_01_2020_ua.pdf.

7. Khodakivska O.V., Pugachov M.I., Patyka N.I., Shpykuliak O.H., Mohylnyi O.M. (2020) Vplyv COVID-19 na ahraryni sektor ta prodovolchu bezpeku derzhavy [Impact of COVID-19 on the agricultural sector and food security of the state]. *Ekonomika APK*, no. 12, pp. 6–21.

8. Vplyv COVID-19 na ekonomiku i suspilstvo – postpandemichniy rozvytok : konsensus-prohnoz [Impact of COVID-19 on the economy and society – post-pandemic development: consensus forecast]. Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine. 2020. № 52. 41 p. Available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=63a21de0-ad56-4954-bb93-1ec3d335802e&title=VipuskvplyvCovid-19-NaEkonomikuISuspilstvoPostpandemichniiRozvitok-Konsensusprohnoz-lipen2020>.

9. Tereshchenko Yu. (2020) COVID-19: Vplyv na kharchovu promyslovist ta ahrobiznes [Impact on the food industry and agribusiness]. KPMG. 8 kvitnia, 2020 r. Available at: <https://home.kpmg/ua/uk/home/media/press-releases/2020/04/vplyv-na-kharchovu-promyslovist.html>.

10. Shpykuliak O.H., Khodakivska O.V., Pugachov M.I., Hryshchenko O.Iu. (2021) Rozvytok ahrarynoho sektoru ekonomiky Ukrainy v umovakh vplyvu pandemii COVID-19 [Development of the agricultural sector of Ukraine 's economy in the conditions of the COVID pandemic – 19]. *Ekonomika APK*, no. 6, pp. 26–41.

11. Pugachov M.I., Khodakivska O.V., Shpykuliak O.H., Hryshchenko O.Iu. (2021) Harantuvannia prodovolchoi bezpeky v umovakh poshyrennia COVID-19 [Ensuring food security in the context of the spread of COVID-19]. *Ekonomika APK*, no. 7, pp. 16–27.

12. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://ukrstat.gov.ua>.